

تهیه شده در:
معاونت اقتصادی
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران
دی ماه ۱۳۹۵

بررسی مسائل روز اقتصاد ایران

همکاران این شماره:

ناظر: منیره امیرخانلو

گزارش شماره ۱: زهرا محمدی و سارا پارسی
گزارش شماره ۲: فرناز صفدری

گزارش شماره ۲:

دستورالعمل اتاق بازرگانی بین‌المللی در خصوص ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث (برای بنگاه‌های کوچک و متوسط)

خلاصه مدیریتی

گسترش ارتباطات تجاری خارجی، پیچیدگی‌های قانونی تجارت و احتمال آسیب‌های جدی مالی و اعتباری در اثر رشاء و فساد، می‌توانند دلایل کافی برای قرار گرفتن برنامه مبارزه با فساد در میان رئوس سیاست‌های بنگاه باشد. با توجه به ضرورت این امر و در راستای صیانت از منافع تجاری بنگاه‌ها، اتاق بازرگانی بین‌المللی که وظیفه استانداردسازی سیاست‌ها و مقررات بین‌المللی را بر عهده دارد، دستورالعمل‌های متنوعی را تدوین نموده است که هدف غایی تمام آنها تسهیل تجارت، افزایش شفافیت و کاهش هزینه‌های مالی و اعتباری کسب‌وکارها است.

دستورالعمل حاضر که به ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث می‌پردازد، حاوی نکات قابل توجهی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط در زمینه مبارزه با فساد است. عناصر اصلی این رهنمود شامل تعریف ارزیابی ریزکاوانه، ضرورت این ارزیابی برای بنگاه‌های کوچک و متوسط و اهمیت قانونی آن است. مفاد این دستورالعمل، تنها به سطح ارائه تعریف و شرح نظری محدود نمی‌گردد. بلکه کاربرد مفاهیم تشریح‌شده، ذیل محورهایی مانند نحوه انجام ارزیابی ریزکاوانه، نحوه استفاده از نتایج ارزیابی و نمونه‌های عملیاتی برای ارزیابی ریسک بنگاه بسیار قابل توجه است. شش رکن ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث که در این دستورالعمل به آنها پرداخته

شده است عبارتند از: ۱. مالکیت منافع (مالکیت ذی‌نفعانه)، ۲. سابقه مالی و پرداخت‌های قرارداد، ۳. اهلیت شخص ثالث، ۴. سوابق و پیشینه: وجود فساد یا موارد ناخوشایند، ۵. اشتهار: اخذ مشاوره از مراجع بازرگانی و تجاری، ۶. رویکرد شخص ثالث به اخلاق کسب‌وکار و پیروی از آن.

در واقع، عناصر این رهنمود با هدف اجرای مؤثر اصول اخلاق کسب‌وکار در سطح بنگاه‌های کوچک و متوسط تدوین شده است. بنگاه‌های دارای برنامه مبارزه با فساد، از این موقعیت برخوردار هستند تا با مشاهده خط قرمزها یا اولین نشانه‌های هشداردهنده مبنی بر خطر بروز فساد در حوزه‌های پرریسک مانند رابطه با اشخاص ثالث، به سرعت وارد عمل شوند و از درگیر شدن در پیامدهای مالی، آبرویی و اجتماعی متعاقب در امان بمانند. بر این اساس، بنگاه باید همکاری خود با واسطه‌ها یا کسانی که به نمایندگی از طرف آن فعالیت می‌کنند را هم‌سو با مقررات بین‌المللی مبارزه با فساد و به صورت شفاف انجام دهد. تمامی حوزه‌ها و ظرایف قرارداد از جمله، هدایا و پذیرایی، مشارکت‌های سیاسی و درخواست‌های شخص ثالث (به عنوان شخص حقیقی) یا شرکت شخص ثالث (به عنوان شخص حقوقی) باید در ارزیابی ریزکاوانه بنگاه پیش از ورود به مرحله عقد قرارداد به دقت سنجیده شود.

پس از انجام ارزیابی دقیق و ریزکاوانه شخص ثالث (حقیقی یا حقوقی)، دو نتیجه حاصل می‌گردد: نخست، نشانه‌های هشداردهنده‌ای مبنی بر خطر بروز فساد شناسایی شده است که باید مرتفع گردد یا کاهش یابد. دوم، نشانه مخاطره‌آمیزی شناسایی نشده است و می‌توان وارد مراحل بعدی همکاری شد. در این حالت، تصمیم در مورد همکاری با شخص ثالث باید توسط یکی از افراد بنگاه که به طور مستقیم در قرارداد با شخص ثالث ذی‌نفع نیست اتخاذ گردد. دامنه این دستورالعمل به این فرامین محدود نمی‌شود. پس از ارزیابی و انتخاب شخص ثالث، لازم است حراست‌های متعارفی در خلال همکاری با وی صورت گیرد. این اقدامات محافظتی در پنج دسته نظارت مستقل، قرار دادن بندهای ناظر بر مبارزه با فساد در قرارداد، ارزیابی ریزکاوانه زنجیره تأمین، پایش مستمر و حفظ سوابق جای می‌گیرند.

در انتهای دستورالعمل، نمونه‌ای از پرسشنامه ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث، در قالب دو پیوست قرار گرفته است. پیوست شماره ۱، برای تکمیل توسط بنگاه طرف همکار با شخص ثالث تدوین شده است. پیوست شماره ۲، نمونه‌ای از اطلاعاتی را به نمایش می‌گذارد که باید شخص ثالث در اختیار بنگاه طرف مقابل قرار دهد. این پرسشنامه می‌تواند در مرحله مصاحبه حضوری با شخص ثالث طرح شود یا به صورت جداگانه برای وی ارسال و از او درخواست شود به پرسش‌ها پاسخ دهد. چارچوب دقیق و عملیاتی این دو الگو می‌تواند به‌خوبی بنگاه‌ها را در اجرای صحیح و کارآمد برنامه مبارزه با فساد یاری دهد.

بنگاه‌های کوچک و متوسط باید اصول اخلاقی محکمی برای مبارزه با فساد داشته باشند تا بتوانند ضمن کاهش خطر فساد، از استانداردهای بین‌المللی مبارزه با فساد تبعیت نمایند. در واقع، با وجود آنکه حجم زیادی از مقررات بین‌المللی به مقوله مبارزه با فساد می‌پردازد، اما آنچه در سطح خرد باید به ظهور برسد اصول اخلاق کسب‌وکار و برنامه اجرایی پیروی از آن در بنگاه است. از این منظر، نیازی نیست اخلاق کسب‌وکار و برنامه پیروی از آن به تأیید یک مرجع حقوقی رسمی برسد یا در سطح فراملی انجام شود. بلکه کافی است این اصول و برنامه مربوطه، تنها در سطح بنگاه‌های کوچک و متوسط اجرا گردد. برای این امر نیز سازوکارهای قابل مدیریت و ساده‌ای وجود دارد که در چارچوب آن بنگاه‌ها می‌توانند خود را از خطر فساد محافظت نمایند. رمز موفقیت در این کار و حرکت در چارچوب اصول اخلاق کسب‌وکار، تلقی جدی از «ارزیابی دقیق و ریزکاوانه^۱» اشخاص ثالث و واسطه‌هایی است که بنگاه با آنها تعامل کاری دارد. ارزیابی ریزکاوانه شخص ثالث (اعم از حقیقی یا حقوقی)، به معنای تفحص و پی‌جویی در خصوص وضعیت و اشتها (شخص ثالث حقیقی)، ذی‌نفعان، مدیران و کارکنان (شخص ثالث حقوقی) است.

بنگاه‌های کوچک و متوسط معمولاً در انتهای طیف فرآیند ارزیابی ریزکاوانه شرکت‌های بزرگ چندملیتی قرار می‌گیرند. ملزومات و اقتضات این دست ارزیابی‌ها پیچیده و فراوان است و بنگاه‌ها اغلب خود را فاقد منابع لازم برای انجام آن می‌بینند. اما رهنمود حاضر با پرداختن به جنبه‌های تشریحی و کاربردی، بنگاه‌های کوچک و متوسط را یاری می‌کند تا بتوانند در زمینه ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث اهداف قابل مدیریت و قابل ارزیابی تعریف نمایند. در مجموع، با پیروی از این دستورالعمل، بنگاه‌ها می‌توانند به اهداف زیر دست یابند:

- شناخت و اعتماد به شرکای تجاری
- کسب آمادگی جهت سرمایه‌گذاری مسؤولانه به مدد دستیابی به دانش و اعتماد لازم
- جلوگیری از خسارت مالی، اعتباری و نیاز به اقامه دعوی در موضوعات مبارزه با فساد
- ایجاد یک برند اخلاقی
- اطمینان‌بخشی به شرکای کسب‌وکار، به‌ویژه سازمان‌های بزرگ در خصوص پایبندی بنگاه به اخلاق کسب‌وکار

¹ Due diligence

۲- چرا بنگاه‌های کوچک و متوسط باید به ارزیابی اشخاص ثالث بپردازند؟

فساد به معنای سوءاستفاده از قدرت در اختیار، در راستای کسب منافع شخصی است. از فساد به عنوان بزرگ‌ترین مانع توسعه اقتصادی و اجتماعی در جهان یاد می‌شود. در قراردادهای تجاری دولت یا بخش خصوصی، فساد به شکل تحمیل یک فرد یا بنگاه نامناسب برای کسب مزایای خاص ظهور می‌یابد. این‌گونه مناسبات، در قالب رشاء، ارتشاء، زیرمیزی، هدیه و پاداش‌های بزرگ، کمک‌های خیریه و حمایت‌های مالی سیاسی ظاهر می‌شوند.

هزینه‌هایی که فساد بر بنگاه‌ها تحمیل می‌کند سالانه به هزاران میلیارد دلار می‌رسد که این امر مانع رشد اقتصادی کشورها می‌شود. فساد تنها اقتصاد ملی را با خسران مواجه نمی‌کند، بلکه کسب‌وکارها و بنگاه‌های کوچک و متوسط نیز از آسیب‌های فساد در امان نخواهند بود. ریزکاوای اشخاص ثالث و پی‌جویی در گذشته آنها به‌ویژه زمانی که شخص ثالث قرار است به واسطه نماینده یا کارگزار بنگاه خدماتی را دریافت نماید، بسیار در مدیریت مخاطرات مربوط به فساد مؤثر است. در این شرایط ممکن است شخص ثالث وسوسه شود با پرداخت رشوه و دریافت خدمت، کارمزد بیشتری از بنگاه دریافت نماید. بنگاه‌هایی که به طور فعالانه به ریزکاوای اشخاص ثالث اشتغال دارند و بر اخلاق کسب‌وکار و پیروی از آن صحنه می‌گذارند، از مزایای متعددی بهره‌مند می‌شوند. برخی از مزیت‌های پیروی از رویه‌های مبارزه با فساد برای بنگاه‌ها به شرح زیر است:

(۱) حصول اطمینان از تحقق موارد ذیل:

- شخص ثالث از مهارت و تجربه لازم برای ارائه خدمات مندرج در قرارداد برخوردار است.
- شخص ثالث یک شریک تجاری معتمد و دارای حسن شهرت است.
- شخص ثالث دارای حسن نیت است و احتمال نمی‌رود کلاهبرداری کند.
- شخص ثالث قیمت منصفانه‌ای را برای خدماتش تعیین کرده است (شرکتی که رشوه پرداخت می‌کند، معمولاً مبلغ بیشتری را برای خدماتش مطالبه می‌کند).

(۲) با تأمین‌کنندگان بدنام و بی‌اعتبار مرتبط نیست.

(۳) با الزامات ریزکاوای شرکت‌های بزرگ به نحو مؤثری آشنا است و گزینه مطلوبی برای همکاری در آینده به شمار می‌رود.

(۴) به دلیل پایبندی به اصول اخلاق کسب‌وکار، نسبت به رقبا دارای مزیت رقابتی است و برای مشتریان گزینه مطلوبی به شمار می‌رود.

۳- بخش نخست: مفاهیم و تعاریف

تعاریف مبتنی بر قوانین و مقررات

برابر با اهداف این دستورالعمل، از میان انبوه مقررات ملی و بین‌المللی مبارزه با فساد، به ذکر نکات کلیدی زیر بسنده می‌گردد:

- **رشاء و فساد** برابر با مقررات ملی، در بسیاری از حوزه‌های قضایی جرم شمرده می‌شوند و افراد دارای مناصب دولتی از رشاء منع شده‌اند. رشاء بخش خصوصی (به معنای کسب و کارهایی که افراد دولتی را دربر نمی‌گیرد) نیز در بسیاری از حوزه‌های قضایی، جرم کیفری تلقی می‌شود.
- **رشاء و فساد مقامات دولتی** و افراد دارای سمت‌های ذی‌نفوذ، رایج‌ترین و آسیب‌رسان‌ترین شکل فساد است. به طور نمونه، رشاء در خریدهای دولت بسیار شایع است. این موضوع، در کانون توجه مقررات بین‌المللی و رشاء «مقامات دولتی خارجی» قرار دارد.

بر اساس تعریف سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی، «مقام دولتی خارجی» به اشخاص زیر اطلاق می‌گردد:

- هر شخصی که دارای شغل قانونگذاری، اجرائی، اداری یا قضائی در کشور خارجی باشد، خواه به صورت انتصابی، خواه انتخابی.
  - هر شخصی که برای کشور خارجی کار دولتی انجام می‌دهد، از جمله نهاد یا مؤسسه اقتصادی دولتی.
  - هر مقام یا کارمند یک سازمان بین‌المللی دولتی.
- مقررات بین‌المللی مبارزه با فساد، پوشش **فرمانطقه‌ای** دارند. به عبارتی، بنگاه‌هایی که فعالیت آنها در حوزه قضایی غیر از کشور خود قرار دارد، می‌توانند تحت قوانین ملی کشور غیربومی تحت دادرسی قرار گیرند. برای نمونه، بنگاهی که در اروپا فعالیت دارد و در اروپا مرتکب فعالیت‌های فسادآلود می‌گردد، اما در بورس آمریکا نیز تجارت می‌کند، می‌تواند تحت قانون ناظر بر فعالیت‌های فسادآمیز آمریکا تحت دادرسی قرار گیرد.

ارزیابی ریزکاوانه چیست؟

ارزیابی ریزکاوانه به معنای پی‌جویی و تحقیق در مورد سابقه طرف قرارداد (در اینجا شخص ثالث) است. این ارزیابی با هدف سنجش دقیق سابقه طرف قرارداد و کاهش خطر فساد صورت می‌گیرد. در این فرآیند

مقایسه‌ای و اندیشه‌بر که قرار است طی آن نشانه‌های مخاطره‌آمیز مبتنی بر بروز فساد شناسایی شود، هر نشانه‌ای باید به دقت مورد توجه قرار گیرد. این ارزیابی به روش‌های مختلف و با درجات متفاوتی از دقت و وسعت قابل انجام است. کاراترین روش برای ارزیابی شخص ثالث، مراجعه به شخص و طرح پرسش‌های مشخص و دقیق است. ساختار چنین پرسشنامه‌ای در پیوست شماره ۲ قابل مشاهده است.

ارزیابی ریزکاوانه، بخشی از برنامه پیروی بنگاه از اخلاق کسب‌وکار قلمداد می‌شود. سایر مواردی که در کنار ارزیابی ریزکاوانه در چنین برنامه‌ای می‌گنجد به قرار زیر است:

- شیوه‌نامه‌ای حاوی سیاست‌های مقتضی در زمینه مبارزه با فساد
- تعهد سطوح بالادستی بنگاه
- آموزش به کارکنان بنگاه
- ارزیابی خطرات احتمالی بروز فساد
- سیاست افشاگری و برملاسازی فساد
- پایش و بازبینی‌های داخلی در بنگاه
- کاربردی ساختن اخلاق کسب‌وکار و پیروی از آن (شامل نیروهای تمام‌وقت یا پاره‌وقت بنگاه)

۴- چه چیزی ارزیابی دقیق و ریزکاوانه را ضروری می‌سازد؟

اصلی‌ترین دلیل انجام ارزیابی ریزکاوانه طرف‌های تجاری، کسب اطمینان از این امر است که بنگاه سهواً وارد معامله با افرادی که درگیر فعالیت‌های فسادآلود هستند نشده است. این امر در مورد کل زنجیره تأمین صادق است و بنگاه باید در تعامل اشخاص ثالث با مقاطعه‌کاران نیز، برابر با مفاد قرارداد یا با استفاده از نفوذ خود، ارزیابی دقیق مقاطعه‌کار توسط شخص ثالث را محرز سازد.

ارزیابی دقیق و ریزکاوانه موارد زیر را جست‌وجو می‌کند:

- حصول اطمینان از عدم وجود خطر فساد از جانب شخص ثالث
- آگاهی یافتن از خطرات بروز فساد یا نشانه‌های هشداردهنده بروز فساد، کاهش مخاطرات در بدو کار و کاستن از لزوم پیگردهای قانونی بعدی
- کاهش احتمال دادرسی جرایم اشخاص حقیقی و حقوقی در ارتباط با فساد

۵- چه زمانی ارزیابی دقیق و ریزکاوانه ضرورت می‌یابد؟

ارزیابی مبتنی بر ریسک

با توجه به متفاوت بودن احتمال بروز فساد از جانب طرف‌های تجاری مختلف، ارزیابی ریزکاوانه تمام اشخاص ثالثی که گزینه‌های احتمالی همکاری با بنگاه هستند ضروری نیست. ارزیابی ریزکاوانه، باید بر اشخاصی متمرکز شود که بیشترین مخاطره را آشکار می‌سازند. دلیل چنین انتخابی، اهمیت استفاده بهینه از منابع محدود بنگاه است.

در ارزیابی مبتنی بر ریسک، مؤلفه‌های زیر باید مورد توجه واقع شوند:

- آیا شخص ثالث یک مقام دولتی است (مشمول بر نهادهایی که تحت نظارت دولت یا مقامات دولتی هستند) یا در چارچوب اجرای قرارداد با مقامات دولتی تعامل کاری دارد؟
- کشوری که شخص ثالث در آن قرار دارد و کشوری که خدمات شخص ثالث در آن ارائه می‌گردد.
- صنعت
- ارزش قرارداد
- ماهیت کار یا خدمات مورد مطالبه

پنج مؤلفه فوق‌الذکر، در زیر تشریح شده است.

۵-۱ آیا شخص ثالث یک مقام دولتی است یا در چارچوب اجرای قرارداد با مقامات دولتی تعامل کاری دارد؟

آن دسته از اشخاص ثالث که مقام دولتی یا از بستگان مقامات دولتی هستند یا در جریان انجام قرارداد، با مقامات دولتی تعامل دارند، در معرض بیشترین خطر فساد هستند. این افراد می‌توانند از نفوذ خود در راستای انجام قرارداد استفاده نمایند، یا ممکن است قرارداد بر تصمیماتی که آنها در منصب دولتی خود اتخاذ می‌کنند تأثیر گذارد.

مقام دولتی خارجی طبق تعریف می‌تواند شامل موارد زیر باشد، هرچند محدود به آن نمی‌شود:

- هر کارمند یا مقام شاغل در دولت یا در وزارتخانه یا واحدهای اجرایی دولت (در هر سطحی).
- هر شخصی که برای دولت کار می‌کند فارغ از سمت یا درجه
- هر کارمند یا مقام شرکتی که کل یا بخشی از آن در تملک دولت است

- احزاب سیاسی یا کارمندان و مقام‌های احزاب سیاسی
- کاندیدای یک سمت سیاسی
- کارمند سازمان‌های بین‌المللی دولتی، نظیر سازمان ملل متحد یا بانک جهانی
- اعضای خانواده هر یک از موارد فوق‌الذکر

۵-۲ کشوری که شخص ثالث در آن قرار دارد و کشوری که خدمات شخص ثالث در آن ارائه می‌گردد

کشوری که شخص ثالث در آن قرار دارد یا کشوری که خدمات را در آن ارائه می‌دهد (در صورت وجود تفاوت بین این دو)، یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم در تعیین میزان مخاطرات احتمالی است. سازمان شفافیت بین‌الملل به صورت سالانه، کشورها را در شاخص ادراک فساد رتبه‌بندی می‌کند که این شاخص می‌تواند در شناسایی کشورهای فاسد یا پاک مؤثر واقع شود.

۵-۳ صنعت، ارزش و ماهیت قرارداد

صنعتی که شخص ثالث در آن فعالیت می‌کند، در تعیین میزان خطر بروز فساد نقش دارد. برخی از صنایع بنا بر ماهیت خود، دارای ارتباطات بیشتری با مقام‌های دولتی هستند. همچنین، هر قدر ارزش قرارداد بیشتر باشد، احتمال بروز فساد در جریان اجرای آن بیشتر می‌شود. صنایعی که در جدول ۱ قرار دارند خطر فساد در آنها زیاد ارزیابی می‌شود:

جدول ۱- صنایعی که خطر بروز فساد در آنها زیاد است

صنایع در معرض خطر بالای فساد	
- امور عام‌المنفعه/ ساخت‌وساز	- حمل‌ونقل و ذخیره‌سازی
- خدمات عمومی یا همگانی (آب و برق)	- ارتباطات
- املاک و مستغلات، خدمات حقوقی و بازرگانی	- خدمات مصرفی
- نفت و گاز	- جنگلداری
- معدن	- بانکداری/ امور مالی
- تولید و انتقال برق	- فناوری اطلاعات
- داروسازی و مراقبت‌های بهداشتی	- هوا- فضای غیرنظامی
- صنایع سنگین	- روشنایی و وابسته به تولید نور
- شیلات	- کشاورزی
- نیروهای مسلح، دفاعی و نظامی	

اهمیت ماهیت قرارداد را می‌توان با ذکر این نمونه تبیین نمود: چنانچه به‌موجب قرارداد، نماینده فروش بنگاه ملزم باشد محصول یا خدمتی را به مقامات دولتی یا واحدهای وابسته به دولت بفروشد، چنین قراردادی دارای ماهیت پرخطر است. جدول ۲، به خوبی نحوه ارزیابی صنعت، ارزش و ماهیت قرارداد را در ارتباط با خطر بروز فساد برای بنگاه نشان می‌دهد.

جدول ۲- نمونه طرح برای ارزیابی ریسک بنگاه از نظر بروز فساد

کشور در معرض ریسک پائین	کشور در معرض ریسک بالا	
کم	زیاد	صنایع در معرض ریسک بالا
کم	زیاد/کم	صنایع در معرض ریسک پائین
زیاد/کم	زیاد	قرارداد دارای ارزش بالا
کم	زیاد/کم	قرارداد دارای ارزش پائین
زیاد	زیاد	قرارداد دربرگیرنده مقامات دولتی (یا مرتبط با مقامات دولتی برابر با تعریف ذیل مقامات دولتی در بخش ۱ این دستورالعمل)
نتایج ارزیابی صنعت، ارزش و ماهیت قرارداد:		
پرخطر: نیازمند ارزیابی دقیق و ریزکاوانه است.		
کم خطر: نیازمند ارزیابی دقیق و ریزکاوانه نیست.		
میانه: نیازمند ارزیابی است، اما میزان و وسعت آن بستگی به نظر بنگاه دارد.		

۶- بخش دوم - انجام ارزیابی ریزکاوانه

چگونه ارزیابی ریزکاوانه را اجرا کنیم؟

ریزکاوی اطلاعات شخص ثالث را می‌توان با بهره‌وری هزینه انجام داد. ارزیابی ریزکاوانه دارای شش رکن اساسی است. بسیاری از اطلاعات مربوط به پیشینه و سابقه شخص ثالث را می‌توان از خود شخص احصاء نمود و البته، باید به نحوه ارائه این اطلاعات توجه کافی داشت. شش رکنی که ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث باید بر مبنای آن استوار گردد به قرار زیر است:

۱. مالکیت منافع (مالکیت ذی‌نفعانه)
۲. سابقه مالی و پرداخت‌های قرارداد
۳. اهلیت شخص ثالث
۴. سوابق و پیشینه: وجود فساد یا موارد ناخوشایند

۵. اشتها: اخذ مشاوره از مراجع بازرگانی و تجاری

۶. رویکرد شخص ثالث به اخلاق کسب و کار و پیروی از آن

۶-۱ مالکیت منافع (مالکیت ذی نفعانه)

مالکیت منافع یا مالکیت حقیقی، به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن شخص حقیقی یا حقوقی، در نهایت، مالک بنگاه و دارای کنترل مؤثر بر آن است یا حق انتفاع از آن را در اختیار دارد^۲. در چنین شرایطی، مالکیت شخص ثالث که به ثبت رسمی نرسیده است، می‌تواند خطر بروز فساد را افزایش دهد. علاوه بر خطر فساد، پولشویی و تأمین مالی تروریسم نیز در این قالب امکان بروز می‌یابد که البته این موارد خارج از چارچوب دستورالعمل حاضر هستند.

بنگاه باید نسبت به افرادی که با آنها وارد قرارداد می‌شود و همچنین، نسبت به سازوکار اجرای قرارداد علم داشته باشد. این آگاهی تنها در صورتی حاصل می‌شود که بنگاه تمام ذی‌نفعان طرف تجاری مقابل (افراد) که ۵ درصد یا بیش از ۵ درصد از سهام بنگاه را در اختیار دارند) را بشناسد. چنانچه مالک نهایی منافع بنگاه شناسایی نگردد، معلوم نخواهد شد بنگاه در کنترل چه افرادی است. اشخاص حقیقی پنهان، می‌توانند در فعالیت‌های فسادآمیز نقش داشته باشند و خطر بروز فساد را افزایش دهند. در این راستا، توجه به نکات ذیل ضروری است:

- بررسی اسناد ثبت شرکت، مؤثرترین روش در تشخیص مالکیت ذی‌نفعانه آن است. اسنادی که شخص ثالث خودش آن را تدوین کرده و به تأیید مراجع رسمی نرسیده است، فاقد اعتبار لازم برای تعیین مالکیت منافع شرکت خواهد بود.
- به منظور تعیین مالکیت منافع شرکت، سهام‌دارانی که کنترل شرکت را در اختیار دارند باید شناسایی گردند. به طور کلی، تمام سهام‌دارانی که حداقل ۵ تا ۱۰ درصد از سهام شرکت یا بیشتر را در اختیار دارند باید شناسایی شوند.
- بی‌میلی شخص ثالث به ارائه مدارک مالکیت شرکت، می‌تواند هشدار بر خطر بروز فساد باشد. در چنین شرایطی، احتیاط بیشتری باید به عمل آید.
- برخی از واحدها و سازمان‌های اجرایی دولت ممکن است اطلاعاتی در زمینه مالکیت شرکت‌ها ارائه دهند که می‌تواند در این خصوص مؤثر واقع شود.

^۲ در مالکیت منافع، اصل مالکیت به نام فرد دیگری ثبت شده است، اما شخصی که دارایی در تولید او نیست، حق انتفاع و استفاده از منافع حاصل از آن دارایی را دارد. در واقع، فرد به طور غیرمستقیم مالکیت اصلی و حقیقی را دارد.

۶-۲ سابقه مالی و پرداخت‌های قرارداد

بررسی سوابق مالی شخص ثالث می‌تواند در تعیین احتمال بروز فساد (و پولشویی) مفید واقع شود. ساده‌ترین شیوه، درخواست از شخص ثالث مبنی بر در اختیار گذاشتن گزارش‌ها و مستندات مالی پیشین است. البته، این قبیل مستندات باید از جانب یک حسابدار خبره صادر گردیده و حاوی جزئیات لازم باشد.

لازم نیست صورت‌های مالی با دقتی مشابه حسابرسی مورد بازبینی قرار گیرد. توجه به مغایرت‌ها و پرداخت‌های غیرمعمول یا متناقض کفایت خواهد کرد. در این راستا، توجه به نکات زیر توصیه می‌شود:

- آیا پرداخت‌های غیرشفافی در اسناد مالی رؤیت می‌شود که پرداخت‌کننده یا دلیل آن نامشخص باشد؟ برای نمونه، پرداخت‌های مبهم و غیرمشخصی تحت عنوان «هزینه‌های مشاوره»؟
- آیا مورد عجیبی در ارتباط با تعداد دفعات پرداخت و فواصل زمانی آنها مشاهده می‌شود؟
- آیا مورد عجیبی در ارتباط با مبلغ پرداخت‌ها مشاهده می‌شود؟
- آیا مبالغ هزینه‌شده بسیار بالا هستند؟ هزینه‌های هنگفت ممکن است دلیلی بر بروز فساد باشند.
- آیا دستمزد شخص ثالث با خدماتی که ارائه می‌دهد تناسب دارد؟

دنیای مجازی نیز می‌تواند منبعی برای کسب اطلاع در مورد حواشی فعالیت‌های مالی شرکت باشد. مجلات بازرگانی الکترونیکی نیز می‌توانند اطلاعاتی در مورد وضعیت مالی شخص ثالث به دست دهند. همچنین، فعالیت شرکت در دنیای مجازی به نسبت وسعت و خدماتی که ارائه می‌دهد، حاوی نکات قابل توجهی می‌تواند باشد.

در ارزیابی دقیق و ریزکاوانه، پاداش‌ها و پرداخت‌های مشوق توجه خاصی را می‌طلبد. شخص ممکن است با انگیزه دریافت پاداش مالی، به پرداخت رشوه بپردازد. چنانچه شخص ثالث چنین پاداش‌هایی را مطالبه نماید، این امر می‌تواند هشدار بر خطر پرداخت رشوه تلقی شود. همچنین، چنانچه شخص ثالث خواستار دریافت پرداختی‌ها در بانکی خارج از کشور محل فعالیت گردد، این امر می‌تواند به عنوان پوشش و برای اجتناب از قرار گرفتن تحت دادرسی به کار رفته باشد.

۶-۳ اهلیت شخص ثالث

چنانچه شخص ثالث ارائه خدماتی را متقبل شده باشد که اهلیت ارائه آن را ندارد، به‌ویژه چنانچه با مقام‌های دولتی در تعامل باشد، احتمال بروز فساد بیشتر می‌شود. در این شرایط، شخص ثالث ممکن است به کمک

مقام دولتی خدمات موردنظر را فراهم نماید و در ازای آن، مبالغ نامشروعی به فرد دولتی بپردازد. بنگاه می تواند برای سنجش اهلیت شخص ثالث، موارد زیر را در ارزیابی خود لحاظ کند:

- آیا شخص ثالث در صنعت موردنظر و کشور محل ارائه خدمات صاحب تجربه است؟
- آیا شخص ثالث صلاحیت و تجربه لازم برای ارائه خدمات مذکور در قرارداد را دارد؟
- آیا شخص ثالث تخمینی رقابت جویانه از انجام کار ارائه داده است؟
- آیا شخص ثالث در کشوری که قرار است در آن خدمات ارائه گردد، به عنوان بازرگان حضور دارد؟
- آیا شخص ثالث به سفارش یک مقام دولتی به کار گرفته شده است؟
- آیا شخص ثالث خواستار دریافت پرداخت های فوری یا کارمزدهای بالا و غیرمعمول شده است؟
- آیا شخص ثالث خواستار واریز پرداختی ها به حساب شخص ثالث دیگر یا در کشور دیگر شده است؟
- آیا شخص ثالث اظهار کرده است که تمام افراد و روابط لازم برای اجرایی ساختن قرارداد را در اختیار دارد؟
- آیا شخص ثالث به شیوه ای شفاف انتخاب شده است؟

۴-۶ سوابق و پیشینه در افکار عمومی: وجود فساد یا موارد ناخوشایند دیگر

لازم است در پیشینه شخص ثالث، موارد ناظر بر رویه های نافی اخلاق کسب و کار، اعمال مجرمانه و فعالیت های فسادآلود یا سابقه قرارگرفتن تحت دادرسی بررسی گردد. منابعی مانند اینترنت که افکار عمومی را بازتاب می دهد می تواند در تفحص های عمومی در خصوص پیشینه شخص ثالث مفید واقع شود. در جدول ۳، منابع عمومی کسب اطلاعات در مورد سابقه اشخاص ثالث قابل مشاهده است.

جدول ۳- جست و جوی سوابق و پیشینه شخص ثالث در افکار عمومی

منابع عمومی موجود در اینترنت	جست و جوی نام شخص ثالث در اینترنت همراه با کلمات کلیدی زیر
<ul style="list-style-type: none"> - اخبار منتشر شده در رسانه های داخلی - مجلات بازرگانی - وبگاه هایی که به طور رایگان و بدون محدودیت، فعالیت های فسادآمیز و اقدامات مبارزه با آن را پوشش می دهند 	<ul style="list-style-type: none"> - فساد - رشاء/ رشوه خواری - محکومیت/ مجرمیت - بازپرسی/ بازجویی - اتهام - کیفرخواست - جرم/ مجرم - رشوه/ زیرمیزی - بررسی مشتری

۵-۶ اشتهار: اخذ مشاوره از مراجع بازرگانی و تجاری

در ریزکاوی شخص ثالث، اشتهار وی نیز باید بررسی شود. مستقیم‌ترین راه، کسب اطلاعات و دریافت مشاوره از افرادی است که در گذشته با شخص ثالث موردنظر همکاری داشته‌اند. اطلاعات تماس این مراجع را می‌توان به طور مستقیم از خود اشخاص ثالث به صورت کتبی یا شفاهی دریافت نمود. در حالت شفاهی، اطلاعات باید به طور همزمان مستند گردد. بنگاه باید اطمینان حاصل نماید که موارد زیر در خصوص شخص ثالث، از مشاور یا مرجع ارائه اطلاعات پرسش شده است:

- چه مدت با شخص ثالث آشنایی داشته‌اید؟
- در چه حیطة و زمینه‌ای شخص ثالث را می‌شناسید؟
- آیا تابحال با شخص ثالث مشکلی داشته‌اید؟
- آیا تابحال هیچ نگرانی از فساد در ارتباط شخص ثالث داشته‌اید؟
- آیا اطلاعاتی در ارتباط با متهم شدن شخص ثالث یا کارمندان آن به فعالیت‌های مجرمانه دارید؟
- آیا شخص ثالث را در معاملات بازرگانی صادق و درستکار ارزیابی می‌کنید؟
- آیا اطلاعاتی در خصوص ارتباطات احتمالی شخص ثالث با مقامات دولتی یا واحدهای وابسته به آن دارید؟
- آیا اطلاعاتی در خصوص ارتباطات خویشاوندی کارمندان یا خانواده‌های کارمندان شخص ثالث با مقامات دولتی یا واحدهای وابسته به دولت دارید؟

۶-۶ رویکرد شخص ثالث به اخلاق کسب‌وکار و پیروی از آن

بررسی پایبندی شخص ثالث (حقیقی یا حقوقی) به اخلاق کسب‌وکار از طریق سنجش رویکرد وی به امر ریزکاوی و پرسش‌هایی که طی آن مطرح می‌گردد، یکی دیگر از جنبه‌های ارزیابی است. شاخص‌های ذیل می‌تواند در سنجش رویکرد شخص ثالث در ارتباط با اخلاق کسب‌وکار مفید واقع شود:

- آیا شخص ثالث، برای خود دارای اصول مبارزه با فساد و برنامه پیروی از این اصول است؟ وجود چنین اصول و برنامه‌ای نشان از اهمیت این امر برای شخص ثالث دارد. در صورت عدم وجود اصول و برنامه اجرایی مبارزه با فساد، باید از شخص ثالث استعلام نمود که قصد دارد چگونه خطر فساد را مدیریت کند. شخص ثالث باید بتواند به این پرسش پاسخ دهد که مسائلی مانند هدیه و پاداش را در ارتباط با واسطه‌های دولتی چگونه مدیریت می‌کند.

- آیا شخص ثالث، برای خود دارای فرآیند ارزیابی ریزکاوانه است؟ او چگونه در تعاملاتش با پیمانکاران فرعی، به ارزیابی مخاطرات می‌پردازد؟
- آیا سطوح بالادستی شرکت دارای اصول اخلاق کسب‌وکار و برنامه پیروی از آن هستند؟ این امر نشانگر میزان اهمیت و اولویت موضوع برای شخص ثالث خواهد بود.
- چنانچه شخص ثالث نسبت به برنامه ارزیابی ریزکاوانه یا ارائه اطلاعات بی‌تمایل است یا عدم شفافیت در ارتباط با او مشاهده می‌گردد، این نشانه‌ها می‌تواند هشدار بر خطر بروز فساد باشد.
- می‌توان از شخص ثالث در مورد سیاست‌های بنگاه در زمینه مبارزه با فساد و آموزش‌هایی که در این خصوص برای کارکنان فراهم کرده است پرسش نمود. این امر به‌خوبی معرف فرهنگ سطوح بالادستی بنگاه خواهد بود.
- می‌توان قیدی را در قرارداد لحاظ نمود و به‌موجب آن شخص ثالث را ملزم ساخت که به مقتضیات سیاست شرکت در زمینه مبارزه با فساد پایبند باشد. واکنش شخص ثالث در این ارتباط نیز نشانگر فرهنگ شرکت خواهد بود.
- چنانچه در رویکرد شخص ثالث نشانه‌های هشداردهنده‌ای مبنی بر خطر بروز فساد مشاهده گردد، اما به‌قدری جدی نباشد که همکاری را مختل کند، می‌توان مسأله را با آموزش شخص ثالث حل نمود.

۷- بخش سوم- با نتایج ارزیابی ریزکاوانه چه کنیم؟

پس از انجام ارزیابی، نوبت به استفاده از نتایج آن می‌رسد که در این خصوص می‌توان با توجه به نتایج حاصله ۲ رویکرد کلی را اتخاذ نمود:

۱. نشانه مخاطره‌آمیزی شناسایی نشده است و می‌توان وارد مراحل بعدی همکاری شد.
۲. نشانه‌های هشداردهنده‌ای مبنی بر خطر بروز فساد شناسایی شده است که باید مرتفع گردد یا کاهش یابد.

چنانچه نشانه مخاطره‌آمیزی مشاهده نشود، تصمیم در مورد همکاری با شخص ثالث باید توسط یکی از افراد بنگاه که به طور مستقیم در قرارداد با شخص ثالث ذی‌نفع نیست اتخاذ گردد. قضاوت در این خصوص باید با توجه دقیق به تمام مراحل، در کنار فرهنگ عمومی شخص ثالث (اعم از حقیقی یا حقوقی) در فرآیند ارزیابی ریزکاوانه صورت گیرد.

در صورتی که نشانه‌های هشداردهنده‌ای مبنی بر خطر فساد مشاهده شود، ضروری است پیش از انعقاد قرارداد مطالعه بیشتری انجام شود. این نشانه‌های مخاطره‌آمیز باید کاهش یابند یا برطرف گردند. در چنین شرایطی، بهترین شیوه تماس با شخص ثالث و درخواست شفاف‌سازی از طرف وی است. شخص ثالث باید بتواند اقداماتی برای پیشگیری از بروز موارد مشابه در آینده انجام دهد. اگر نتوان نشانه‌های مخاطره‌آمیز را برطرف کرد، باید اقداماتی در راستای کاهش آنها اتخاذ نمود. نمونه‌های زیر برخی از این اقدامات را نشان می‌دهند:

۷-۱ بررسی اتهامات یا محکومیت‌های قبلی شخص ثالث در ارتباط با فساد

- چنانچه نشانه مخاطره‌آمیزی مبنی بر اتهام یا محکومیت شخص ثالث به فساد در گذشته دیده می‌شود، این امر لزوماً به معنای عدم امکان همکاری با او در زمان حال نیست. بنگاه‌ها بسیاری از اقدامات خود در زمینه مبارزه با فساد را در پی مشاهده نقض مقررات مبارزه با رشاء آغاز می‌کنند.
- چنانچه فعالیت فسادآمیز شخص ثالث مربوط به گذشته است و او متعاقب آن، اصول اخلاق کسب‌وکار را اجرا نموده و برای نمونه، کارمند خاطی را اخراج کرده است، دیگر نیازی به نگرانی در این خصوص نیست.
- چنانچه نگرانی‌های مربوط به وجود فعالیت فسادآمیز در گذشته شخص ثالث مرتفع شود، اما او هنوز به درکی از مقررات مبارزه با فساد، اخلاق کسب‌وکار و پیروی از آن دست نیافته باشد، بنگاه طرف قرارداد می‌تواند همکاری با شخص ثالث را منوط به آموزش دیدن کارمندان شخص ثالث در زمینه مبارزه با فساد قرار دهد.
- به طور مشابه، بنگاه طرف قرارداد می‌تواند همکاری با شخص ثالث را منوط به این شرط نماید که شخص ثالث سیاست مبارزه با فساد داشته باشد و آن را به امضای یک سازمان غیردولتی برساند.

۷-۲ بازپرسی شخص ثالث در ارتباط با فساد

- چنانچه نشانه مخاطره‌آمیزی مبنی بر بازپرسی شخص ثالث در ارتباط با فساد مشاهده می‌گردد که هیچ محکومیت یا مجرمیتی را در پی نداشته است، میزان مخاطره آن تخفیف پیدا می‌کند؛ با این حال، برای احتیاط می‌توان تحقیقات بیشتری انجام داد. الزام شخص ثالث به آموزش دیدن در این زمینه یا اتخاذ سیاست‌های مبارزه با فساد، می‌تواند مؤثر واقع شود.
- چنانچه شخص ثالث در زمان فعلی تحت بازپرسی است، این امر لزوماً خللی در ادامه مراحل همکاری ایجاد نمی‌کند. اما رویکرد شخص ثالث به این بازپرسی‌ها باید مورد توجه جدی قرار گیرد.

محل ارائه خدمات توسط شخص ثالث، شفاف بودن وی و اتخاذ اقدامات اصلاحی توسط او می‌تواند در این خصوص ارزیابی شود.

۳-۷ نشانه‌های هشداردهنده در رفتار کارمندان (در شرکت شخص ثالث)

- یکی از نشانه‌های مخاطره‌آمیز می‌تواند هویت جعلی کارمند یا کارمندان باشد. این امر در مورد آن دسته از اسامی که مرسوم‌تر و رایج‌تر هستند بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد.

۸- بخش چهارم- حراست‌های متعارف در همکاری با اشخاص ثالث

چنانچه نتایج ارزیابی‌های صورت‌گرفته دال بر ادامه همکاری با شخص ثالث باشد، اتخاذ اقدامات محافظتی دیگری ضرورت می‌یابد.

۸-۱ نظارت مستقل

بنگاه باید از وجود نظارت مستقل بر فرآیند ریزکاوی شخص ثالث اطمینان حاصل نماید. یکی از کارکنان ارشد بنگاه که به طور مستقیم در مقوله ذی‌نفع نیست باید برای این امر انتخاب گردد و به طور مستقل موظف به پاسخگویی باشد. چنانچه شخص ثالث به پیشنهاد یکی از کارکنان بنگاه معرفی شده باشد، این فرد شخص مناسبی برای ارزیابی دقیق و ریزکاوانه فرد معرفی‌شده نخواهد بود.

۸-۲ قرار دادن بندهای ناظر بر مبارزه با فساد در قرارداد

بنگاه باید بندهایی را ناظر بر مبارزه با فساد در مفاد قرارداد لحاظ کند و شخص ثالث را برابر با آن ملزم به رعایت قوانین اجرایی حاکم در زمینه مبارزه با فساد نماید. «ماده قانونی اتاق بازرگانی بین‌المللی در زمینه مبارزه با فساد»^۳، می‌تواند اطلاعات تکمیلی را در این خصوص فراهم آورد.

۸-۳ ارزیابی ریزکاوانه زنجیره تأمین

انعقاد قرارداد با شخص ثالث و اعطای این حق به وی که به نمایندگی از طرف شخص ثالث بتواند فعالیت کند، در سطوح پائین‌دستی زنجیره تأمین قرار می‌گیرد. به دیگر سخن، چنانچه شخص ثالث اقدام به عقد قرارداد با مقاطعه‌کاری نماید که درگیر فعالیت‌های فسادآمیز است، به همان میزان بنگاه مسؤؤل شناخته

^۳ ترجمه این ماده قانونی، در قالب بولتن «بررسی مسائل روز اقتصاد ایران» مورخ دی ماه ۱۳۹۴ منتشر شده است که از طریق پورتال خدمات الکترونیکی اتاق ایران، بخش انتشارات و اطلاعات در دسترس عموم قرار دارد.

خواهد شد. از این‌رو، در قرارداد فرعی فی‌مابین شخص ثالث و پیمانکار، ارزیابی ریزکاوانه باید در خصوص پیمانکار فرعی نیز انجام شود.

۴-۸ پایش مستمر

انتخاب فرد ثالث و عقد قرارداد با وی، به معنای پایان ارزیابی او نخواهد بود. نظارت بر فعالیت‌های شخص ثالث باید به صورت مستمر ادامه یابد. تداوم در مطرح نمودن مباحث مبارزه با فساد با شخص ثالث، می‌تواند در این خصوص مؤثر باشد. گام مؤثر دیگر، دریافت صورت خدمات شخص ثالث پیش از انجام پرداخت به وی است. صورت‌حساب‌های دریافت‌شده از شخص ثالث باید به تأیید یکی از کارمندان صلاحیت‌دار بنگاه برسد. در این ارتباط لازم است حتماً به معمول بودن درخواست پرداخت و تناسب مبلغ مورد مطالبه با خدمات انجام‌شده توجه ویژه‌ای مبذول شود. در صورت مشاهده نشانه‌های هشدارآمیز، هیچ‌گونه پرداختی تا برطرف شدن این نشانه‌ها نباید انجام پذیرد.

۵-۸ حفظ سوابق

بنگاه باید نسبت به مستندسازی تمام مراحل در فرآیند ارزیابی شخص ثالث اقدام نماید و مدارک لازم را جهت نشان دادن فعالیت‌هایی که در راستای کاهش احتمال بروز فساد در ارتباط با شخص ثالث انجام داده است نگهداری کند. در چنین شرایطی، چنانچه شخص ثالث در زمان اجرای قرارداد در آینده، متهم به فعالیت‌های فسادآمیز گردد، بنگاه می‌تواند ثابت کند که تمام اقدامات منطقی را جهت جلوگیری از چنین امری انجام داده است. بنگاه باید اصول زیر را در این خصوص رعایت نماید:

- لازم است بنگاه نسبت به حفظ مدارک مربوط به ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث دقت ورزد و در صورت لزوم بتواند نشان دهد که به مخاطرات قابل شناسایی توجه نموده و تا حد امکان در راستای کاهش آن کوشیده است.
- مدارک و سوابق مربوط به اجرای ارزیابی ریزکاوانه باید برای مدت مشخصی نگهداری گردد. این مدت، بر اساس قانون محلی، سیاست‌ها و منابع بنگاه انتخاب می‌گردد.
- بدون نگهداری مدارک و سوابق مبتنی بر اجرای ارزیابی ریزکاوانه، اثبات آن ممکن نخواهد بود.

این سوابق را می‌توان به صورت الکترونیکی نگهداری نمود. البته، بنگاه باید چنین سوابقی را برای مدت قابل قبولی نگهداری نماید. بسیاری از پی‌جوبی‌ها در مورد فساد اشخاص ثالث ممکن است سال‌ها به طول انجامد یا سال‌ها پس از آغاز همکاری طرفین شکل بگیرد. از این منظر، توصیه می‌شود بنگاه‌ها چارچوب زمانی ده

ساله‌ای را برای حفظ سوابق در نظر بگیرند. با این حال، این چارچوب باید توسط خود بنگاه تعیین گردد و می‌تواند با توجه به منابع بنگاه و قوانین حریم خصوصی کشورها متفاوت باشد.

۹- جمع‌بندی

آنچه در این دستورالعمل تشریح شده است، بر استفاده از تمام ظرفیت‌های کارشناسی و مالی بنگاه در مرحله انتخاب شخص ثالث تأکید دارد. بدیهی است که بنگاه‌های کوچک و متوسط از ظرفیت‌های محدودتری برای ارزیابی دقیق و ریزکاوانه طرف‌های تجاری برخوردار هستند. با این حال، اهمیت پیشگیری از ورود به فعالیت‌های فسادآمیز و مصون ماندن از هزینه‌های مالی آن اگر برای بنگاه‌های کوچک‌تر، بیشتر از رقبای بزرگ‌تر نباشد، کمتر نخواهد بود. اتاق بازرگانی بین‌المللی در قالب «رهنمودی کاربردی» الگویی را ارائه نموده است که در عین سادگی، بی‌شک یکی از مؤثرترین و قابل مدیریت‌ترین ابزارها در زمینه اجرای اصول اخلاق کسب‌وکار (در سطح خرد) و پیروی از قوانین و مقررات مبارزه با فساد (در سطح کلان) است. لازم است بنگاه‌ها به این نکته توجه نمایند که هرآنچه از حیث زمان، دقت، منابع مالی و کارشناسی که به انتخاب نمایندگان بنگاه اختصاص می‌دهند، به مثابه سرمایه‌هایی است که با شفاف‌سازی فضای تجارت، از فرسایش آنها میان چرخ‌دنده‌های تعقیب‌های قضایی و دادرسی‌های مرتبط جلوگیری می‌نماید. امید می‌رود این دستورالعمل و دو پیوست آن، راه‌گشای عملی مناسبی برای بنگاه‌ها در این زمینه باشد.

۱۰- منبع

ICC Anti-Corruption Third Party Due Diligence: A Guide for Small and Medium Size Enterprises

پیوست ۱: پرسشنامه ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث^۴ (توسط بنگاه طرف همکار با شخص ثالث تکمیل گردد)

اطلاعات اولیه شخص ثالث

۱. نام شخص ثالث
۲. اطلاعات تماس شخص ثالث
۳. فعالیت شرکت (شخص ثالث حقوقی)
۴. اندازه شرکت (تعداد کارکنان)

خطر فساد

۱. شخص ثالث در چه کشوری قرار دارد؟
۲. قرارداد در چه کشوری اجرایی می‌گردد؟
۳. ارزش قرارداد چقدر است؟

مقامات دولتی

۱. آیا تمام یا بخشی از شرکت شخص ثالث دولتی است؟ در صورتی که پاسخ مثبت است، لطفاً به ارائه جزئیات بپردازید و اسامی مقامات دولتی شرکت را ذکر بفرمائید.
۲. آیا مالکان، مدیران، مقامات یا کارکنان شرکت در گذشته یا در حال حاضر مقام دولتی داشته یا دارند؟ در صورتی که پاسخ مثبت است، لطفاً به ارائه جزئیات بپردازید.
۳. آیا مالکان، مدیران، مقامات یا کارکنان شرکت دارای ارتباطات شخصی، خانوادگی یا وابستگی‌های دیگر به مقامات دولتی هستند؟ در صورتی که پاسخ مثبت است، لطفاً به ارائه جزئیات بپردازید.

مالکیت منافع

- بر اساس اسناد ثبت شرکت به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:
۱. آیا اسناد و مدارک ارائه‌شده، مالکیت ذی‌نفعانه اشخاص را تأیید می‌کند؟ در صورتی که پاسخ منفی است، با مراجعه به بنگاه تأییدیه‌های لازم را تهیه فرمائید.
  ۲. آیا اسناد و مدارک ارائه‌شده، مالکیت بنگاه را تأیید می‌کند؟ لطفاً توجه بفرمائید مدارکی که به تأیید مراجع رسمی نرسیده باشند و خود شخص آنها را تدوین کرده باشد، از درجه اعتبار ساقط خواهد بود.
  ۳. آیا سهام‌داران شرکت (دارای ۵٪ یا بالاتر از سهام شرکت) به تفکیک سهامی که در اختیار دارند مشخص گردیده و اطلاعات مالکیت سهامشان مورد تأیید است؟ لطفاً جزئیات را در ذیل مرقوم بفرمائید.

سوابق مالی

- بر اساس آخرین گزارش‌های مالی شخص ثالث، به پرسش‌های زیر پاسخ دهید:
۱. آیا صورت مالی شخص ثالث توسط یک حسابدار معتبر تهیه شده است؟
  ۲. آیا حسابدار مواردی از قبیل زیر را در گزارش مالی شرکت شناسایی کرده است؟
الف) تکرار پرداخت به شخص ثالث نامشخص، یا شخص ثالث مشخص اما به دلایل نامعلوم؛
ب) پرداخت قابل توجه به شخص ثالث نامشخص، یا شخص ثالث مشخص اما به دلایل نامعلوم؛
  ۳. آیا درآمد و سود کسب‌شده، با اندازه شرکت در تناسب است؟
  ۴. شماره حساب ارائه‌شده متعلق به بانک کدام کشور است؟

^۴ منظور از شخص ثالث در تمامی پرسشنامه، شخص ثالث (احتمالی) مورد گزینش و در فرآیند ارزیابی است. بدیهی است که این شخص می‌تواند یکی از گزینه‌های احتمالی شرکت باشد و اطلاق عنوان شخص ثالث به وی به معنای شخص ثالث آتی است.

توجیه کسب‌وکار برای قرارداد

۱. شخص ثالث قرار است چه خدماتی را ارائه دهد؟
۲. این خدمات به چه دلیل مورد نیاز است؟

اهلیت شخص ثالث

۱. شخص ثالث برای اجرای قرارداد فی‌مابین دارای چه تجرب، شایستگی‌ها و مهارت‌هایی است؟
۲. شخص ثالث چگونه انتخاب شده است؟

سابقه فساد یا موارد ناخوشایند

۱. آیا در پیشینه شخص ثالث، فساد (برای نمونه، محکومیت) مشاهده می‌شود؟ در صورتی که پاسخ مثبت است، لطفاً به ارائه جزئیات بپردازید.
۲. آیا شخص ثالث متهم به فساد یا تحت بازپرسی به اتهام فساد بوده است؟
۳. آیا اخبار و اطلاعات دیگری که ناخوشایند و منفی باشد در مورد شخص ثالث وجود دارد؟

اشتهار

۱. سه مرجع قابل قبول از میان همکاران شخص ثالث پیدا کنید و پرسش‌های زیر را از آنها بپرسید:
  - الف) مدت زمان آشنایی شما با شخص ثالث چقدر است؟
  - ب) در چه حیطة و زمینه‌ای شخص ثالث را می‌شناسید؟
  - ج) آیا تاکنون با شخص ثالث مشکلی داشته‌اید؟
  - د) آیا تاکنون هیچ نگرانی از فساد در ارتباط شخص ثالث داشته‌اید؟
  - ه) آیا اطلاعاتی در ارتباط با متهم شدن شخص ثالث یا کارمندان آن به فعالیت‌های مجرمانه دارید؟
  - و) آیا شخص ثالث را در معاملات بازرگانی صادق و درستکار ارزیابی می‌کنید؟
  - ز) آیا اطلاعاتی در خصوص ارتباطات احتمالی شخص ثالث با مقامات دولتی یا واحدهای وابسته به آن دارید؟
  - ح) آیا اطلاعاتی در خصوص ارتباطات خویشاوندی کارمندان یا خانواده‌های کارمندان شخص ثالث با مقامات دولتی یا واحدهای وابسته به دولت دارید؟
۲. اطمینان حاصل نمائید که نظر مراجع فوق‌الذکر را در خصوص نگرانی آنها از فساد یا ضعف اخلاق کسب‌وکار در ارتباط با شخص ثالث جویا شده‌اید.
۳. لطفاً از نظرات ۳ مرجع فوق، خلاصه تهیه فرمائید.

فرهنگ پیروی و تطابق

۱. شخص ثالث نسبت به فرآیند ارزیابی ریزکاوانه چه واکنشی نشان داده است (مثبت یا همراه با بی‌میلی)؟
۲. آیا شخص ثالث گریزان از ارزیابی ظاهر شده است؟
۳. آیا مشکلی در به دست آوردن اطلاعات لازم از شخص ثالث وجود داشته است؟

پیوست ۲: پرسشنامه ارزیابی ریزکاوانه اشخاص ثالث - برای مبارزه با فساد^۵ (توسط شخص ثالث تکمیل گردد)

اطلاعات اولیه شرکت

نام شخصیت حقیقی یا حقوقی
نشانی ثبت شده شرکت
تاریخ تأسیس شرکت
کشور، شهر، کد پستی، شماره تماس، ایمیل، نشانی پایگاه اینترنتی شرکت
جزئیات حساب بانکی از جمله مکان بانک
نام‌های تجاری پیشین شرکت
شرکت‌های وابسته (از جمله شرکت‌های فرعی)
فعالیت/ فعالیتهای شرکت
کشوری که قرارداد در آن اجرایی خواهد شد
کشور محل تأسیس شرکت/ محل دفاتر مرکزی شرکت
رابطه شما (شخص ثالث/ شرکت شخص ثالث) با شرکت ما (طرف قرارداد آتی)
لطفاً توضیح بفرمائید که قرارداد پیشنهادشده چگونه به وجود آمده است. آیا شرکت شما در حال حاضر با شرکت ما (طرف قرارداد آتی) دارای ارتباط کاری است؟
شرکت شما چگونه برای این قرارداد انتخاب شده است؟

قرارداد پیشنهادشده

ماهیت قرارداد (برای نمونه قرارداد خدمات یکباره، منقطع، حق الوکاله/ حق المشاوره).

خدمات مورد مطالبه

شرکت شما چه مدت به ارائه خدمات مورد مطالبه در قرارداد اشتغال داشته است؟
لطفاً تجارب و شایستگی‌های خود را برای ارائه خدمات موردنظر ذکر بفرمائید.

قراردادهای قبلی

آیا در گذشته با شرکت ما همکاری داشته‌اید؟ در صورتی که پاسخ شما مثبت است موارد زیر را پاسخ دهید:
الف) لطفاً در مورد قراردادهای همکاری که داشته‌اید توضیح بفرمائید.
ب) تاریخ قراردادها را ذکر بفرمائید.
ج) طرف اصلی این قراردادها در شرکت ما چه فرد یا افرادی بوده‌اند؟
لطفاً در مورد مشتریان فعلی و پیشین خود اطلاعاتی ارائه بفرمائید.

مالکیت شرکت

لطفاً اسامی افرادی را که در بنگاه شما سهمی برابر با ۵٪ یا بیشتر دارند با مشخصات زیر ذکر بفرمائید.

نام مالک	نقش / سمت در شرکت	کشور محل فعالیت	درصد از سهام

^۵ منظور از شخص ثالث در تمامی پرسشنامه، شخص ثالث (احتمالی) مورد گزینش و در فرآیند ارزیابی است. بدیهی است که این شخص می‌تواند یکی از گزینه‌های احتمالی شرکت باشد و اطلاق عنوان شخص ثالث به وی به معنای شخص ثالث آتی است.

مدیریت شرکت (مدیر عامل، مدیران فروش، مدیران قراردادهای، کارمندان کلیدی)

لطفاً اسامی همه افرادی را که جزء مدیران شرکت شما یا کارمندان کلیدی هستند با مشخصات زیر ذکر بفرمائید.

نام مدیر / کارمند کلیدی	عنوان شغلی	نقش در شرکت

مالکان، مدیران، کارمندان (شامل نمایندگان شرکت) که مقام دولتی هستند

در صورتی که در میان مالکان، مدیران و کارمندان شرکت، فردی دارای مقام دولتی است، لطفاً مشخصات زیر را در مورد وی تکمیل بفرمائید.

نام	عنوان شغلی	نقش و تأثیر بر کسب و کار	سمت دولتی	وظایف دولتی

ارتباطات شرکت با دولت و مقامات دولتی

آیا شرکت شما با دولت همکاری دارد؟

در صورتی که پاسخ شما به پرسش بالا مثبت است، آیا این امر تداخلی در وظایفی که به موجب قرارداد باید برای شرکت ما انجام دهید ایجاد نمی‌کند؟

آیا برای انجام قرارداد فی‌مابین، نیازمند تعامل با مقامات دولتی هستید؟

در صورتی که پاسخ شما به پرسش بالا مثبت است، لطفاً به ارائه جزئیات بپردازد و تشریح بفرمائید که میزان تعامل شرکت شما با مقامات دولتی چقدر است؟

آیا شرکت شما به احزاب سیاسی کمک‌های مالی بلاعوض می‌دهد؟ در صورتی که پاسخ شما مثبت است، لطفاً به ارائه جزئیات بپردازید.

روابط خویشاوندی با مقامات دولتی

در صورتی که در میان مالکان، مدیران و کارمندان شرکت، فردی دارای نسبت خویشاوندی با مقامات دولتی است لطفاً مشخصات زیر را در مورد وی تکمیل بفرمائید.

نام و عنوان شغلی کارمند	نقش و تأثیر کارمند بر کسب و کار	نام خویشاوند و نسبت وی	سمت دولتی خویشاوند	وظایف دولتی خویشاوند

آیا خویشاوند نامبرده نقش یا اثری بر کسب و کار شرکت شما دارد؟ لطفاً جزئیات را تشریح بفرمائید.

آیا خطری در ارتباط با نفوذ و تأثیر خویشاوند نامبرده بر کسب و کار شما یا قرارداد فی‌مابین دیده می‌شود؟ لطفاً جزئیات را تشریح بفرمائید.

آگاهی در زمینه مبارزه با فساد

لطفاً مفهوم فساد را تشریح بفرمائید.

سازمان شفافیت بین‌الملل در شاخص ادراک فساد سال [...] کشور [...] را در جایگاه [...] از میان [...] کشور رتبه‌بندی کرده است. آیا به نظر شما این منصفانه است؟ لطفاً تشریح بفرمائید.

آیا از قوانین و مقررات بین‌المللی مبارزه با فساد مطلع هستید؟

لطفاً نمونه‌هایی از قوانین و مقررات بین‌المللی مبارزه با فساد را ذکر بفرمائید.
آیا در کشور شما قوانین و مقررات مشابهی (در زمینه مبارزه با فساد) وجود دارد؟
آیا پرسشی در خصوص سیاست شرکت ما در زمینه مبارزه با فساد دارید؟

پیروی و تطابق

آیا شرکت شما برای خود دارای سیاست‌های مبارزه با فساد و برنامه پیروی از اخلاق کسب‌وکار است؟ لطفاً جزئیات را تشریح بفرمائید.

آیا کارمندان شرکت شما در حوزه فعالیت‌های مبارزه با فساد آموزش دیده‌اند؟ در صورتی که پاسخ شما مثبت است، لطفاً جزئیات (از جمله فواصل زمانی آنها) را تشریح بفرمائید.

مبارزه با فساد: بازپرسی‌ها و اتهامات

آیا شرکت شما، کارمندان یا نمایندگان آن، تاکنون متهم به فساد یا تحت بازپرسی به اتهام فساد بوده‌اند؟ در صورتی که پاسخ شما مثبت است، لطفاً جزئیات را تشریح بفرمائید.

در صورتی که پاسخ شما مثبت است، لطفاً اقدامات اصلاحی شرکت را در این زمینه قید بفرمائید.

آیا پیمانکاران فرعی شما تاکنون متهم به فساد یا تحت بازپرسی به اتهام فساد بوده‌اند؟ در صورتی که پاسخ شما مثبت است، لطفاً جزئیات را تشریح بفرمائید.

در صورتی که پاسخ شما مثبت است، لطفاً اقدامات اصلاحی شرکت را در این زمینه قید بفرمائید.